METODIKA POVIJESNE NASTAVE U OSNOVNOJ I SREDNJOJ ŠKOLI

Nastava povijesti u srednjim i osnovnim školama u novoj Jugoslaviji počela je u vrlo teškim prilikama: nije bilo nikakvih udžbenika ni nastavnih sredstava, i nastavnički kadar, koji je dobio svoje obrazovanje u staroj Jugoslaviji i za vrijeme okupacije, morao se i sam probijati k naučnom shvaćanju povijesti i tražiti nove putove i metode rada u novoj radnoj i demokratskoj školi.

Međutim, ubrzo su prevedeni ruski udžbenici za srednje škole, i tako su nastavnici dobili pouzdan vodič za predavanje opće povijesti do godine 1918. Malo zatim izišao je i prvi dio *Istorije naroda Jugoslavije* od Ante Babića, koji je, i pored svih grješaka, poslužio nastavnicima kao čvrst oslonac u predavanju nacionalne povijesti. Ministarstvo prosvjete NR Hrvatske izdalo je kraću okružnicu nastavnicima s uputama za predavanje povijesti po ruskim udžbenicima i organiziralo dva tečaja za nastavnike povijesti iz Zagreba i ostalih mjesta u Hrvatskoj, u kojima su se nastavnici upoznali ne samo s naučnim shvaćanjem povijesti i konkretnim historijskim materijalom, nego i s metodikom povijesti u novoj školi.

U dnevnoj štampi, časopisima i posebnim knjigama obrađeni su za ove tri godine mnogi problemi iz nacionalne i opće povijesti, te su nastavnici mogli obogatiti svoje znanje i shvaćanje dragocjenim materijalom. I poznavanje ruskog jezika toliko se već proširilo, da danas vrlo mnogo srednjoškolskih nastavnika i učitelja bez teškoća čita rusku naučnu i pedagošku književnost, koja im daje vrlo bogat materijal i otvara nove poglede i puteve u radu.

Prema tome, danas nastava povijesti u našim školama ne nailazi više na sve one teškoće kao neposredno poslije oslobođenja naše zemlje. I poznavanje konkretnog historijskog materijala i naučno shvaćanje povijesti i dublji studij metodike pomogli su mnogim nastavnicima da povijest učine zaista obrazovnim i odgojnim predmetom, a u isto vrijeme privlačnim i interesantnim u punoj mjeri.

Nastavnik, koji hoće da predavanjem povijesti potpuno postigne obrazovni i odgojni cilj, mora dobro poznavati sve mogućnosti, što mu ih pruža organiziran metodski rad, mora poznavati i teoriju i praksu metodike povijesti. Naša originalna književnost iz toga područja još je razmjerno siromašna. Jedan članak Dušana Perovića o predavanju povijesti u srednjoj školi,[1] predavanje Ive Tošića o Tomislavu u »Pedagoškom radu« i napomene o predavanju povijesti u osnovnoj školi u »Prosvetnom pregledu« — to je uglavnom sve, što imamo u našoj periodičkoj štampi.

Najozbiljniji prilog našoj metodici povijesti dao je referent Ministarstva prosvjete NR Hrvatske Ivo Makek u knjižici: *Metodska uputstva za povijesnu nastavu* (izd. Pedagoško-književnog zbora 1946). Ove upute u 16 kratkih glava nisu pisane s pretenzijom, da potpuno iscrpu svu kompleksnost i problematiku povijesne nastave, ali ipak dodiruju sve osnovne probleme metodike povijesti i pokazuju, da njihov autor pozna dobro i povijesni materijal, da ga ispravno interpretira i da je odličan praktičar.

Učitelj, koji pažljivo prouči ove upute, moći će mnogo bolje obraditi svaku jedinicu, za koju bude imao dovoljno materijala, on će moći povijesni materijal dati djeci u takvoj formi i sistemu, koji će osigurati potpuno postizavanje obrazovnog i odgojnog cilja, kakav nova stvarnost zahtijeva od povijesne nastave u nižim razredima osnovne

[1] »Savremena škola«, Beograd 1946.

škole. Makek je dobro uradio, što nije pretrpao svoje upute gotovim shemama, jer one samo odvraćaju učitelja od dubljeg proučavanja i historijske građe i metodskih postupaka. Prema tome, Makekove upute zaista *upućuju* učitelje, kako treba prilaziti povijesnom materijalu, i daju opće smjernice za uspješno predavanje povijesti u osnovnoj školi.

U uvodnim glavama: *Položaj škole i nauke u bivšem društvenom uređenju* i *Karakter starih programa historijske nastave* Makek je razotkrio svu lažnost takozvane »objektivne« nauke u klasnom društvu i škole, koja tobože služi interesima cijeloga naroda, te pokazao, da su i nauka i škola služile u krajnjoj liniji samo interesima vladajuće klase, a povijest da se predavala tako, da učenici ne mogu »otkriti unutrašnju povezanost pojava i opću zakonitost historijskog razvitka«, te je zato »iz bivših škola izlazio kadar sa zbrkanim pojmovima o prošlosti, bez mogućnosti njenog pravilnog razumijevanja i osobito bez čvrste orijentacije u savremenom zbivanju«, jer je »upravo takav kadar odgovarao vladajućoj klasi.« U trećoj glavi: *Značaj pobjede Narodno-oslobodilačke borbe za školu i nauku* prikazan je, čini mi se i suviše kratko, položaj nauke i škole u današnjem našem društvu. One danas stoje u službi istine i naroda i rješavaju sve probleme u interesu radnog naroda. I povijesna nastava, postavljena na naučnu osnovu, treba omogućiti da »objektivno upoznamo realnu zakonitost društvenog zbivanja«, kako bismo bili svijesni borci u stvaranju novoga društva.

U četvrtoj glavi: *Nastavnik pred novim zadacima* s pravom se ističe, da učitelj mora sam ispravno poznavati i shvaćati prošlost, da mora uporno raditi na tome, da se »razračuna s različitim nazovi-istinama, koje priječe pravilno gledanje«, i iznose se dva nakaradna tumačenja historijskog zbivanja prema starim udžbenicima. Kakvi su ti stari udžbenici, prikazano je u petoj glavi: *Potreba vlastitog rada* na primjeru Srkuljeva udžbenika nacionalne povijesti iz stare Jugoslavije i iz godine 1944. U vezi s tim ispravno se upozorava da »historijska stvarnost nije materija, koju možemo po volji mijesiti i formirati, unositi u nju smisao i red po narudžbi. Ona predstavlja život za sebe i može se istinito iznijeti samo na jedan način.« Ova osnovna istina nije još, nažalost, postala svojinom svih naših nastavnika, a prave naučne interpretacije historije u školi ne može biti, dok se sam nastavnik svijesnim i upornim radom ne probije do naučnog shvaćanja povijesti, jer će samo u tom slučaju predavati nauku, a ne »predmet«, i unositi u to predavanje sav svoj elan, borbenost i svijest. Zato smatram, da je u ovoj glavi trebalo iznijeti mnogo više primjera pogrešnog i ispravnog interpretiranja materijala i dati mnogo opširnije upute o literaturi, koja će pomoći nastavniku da stekne ispravan pogled i postane majstor svog predmeta.

Glava šesta upozorava na potrebu planske organizacije obuke i s tim u vezi na temeljito upoznavanje građe, što je program predviđa. Poznato je, da se razrađivanju još uvijek pristupa u mnogim školama sasvim šablonski: teme se mehanički raspoređuju na mjesece i nedjelje, ne stvaraju se zaokružene jedinice, ne ostavlja se dosta vremena za ponavljanje, a na kraju godine velik dio materijala prelazi se na brzu ruku i gubi se vrijeme na ispitivanje »slabih«, a zapravo zanemarenih učenika, tako da se u vrlo malo škola sistematski ponovi čitav materijal. Takva nastava je teret i za učitelja i za učenika i ne može dati nikakvih pozitivnih rezultata. Zato sedma, kratka, ali sadržajna glava: *Organizacija metodske jedinice* obrađuje problem pripreme metodskih jedinica. Samo savjestan »način pripremanja učitelja za svaku metodsku jedinicu osigurava ispravnost i ekonomičnost njezine strukture i konkretnost njezinog sadržaja«. U glavi osmoj: *Planiniranje metodskog postupka* upozorava se, da »osnovni momenti organizacije nastavnog rada ne mogu biti problematični«, jer je »u nastavnom procesu osnovno upoznavanje učenika s izvjesnim historijskim materijalom«. Ali, nažalost, to, što u nastavnom procesu mora biti osnovno, za mnoge je nastavnike i jedino, tako da punim jedrima plove vodama didaktičkog materijalizma ne brinući se mnogo za metodiku i nastavne oblike rada. Zato

mislim, da je deveta glava *Nastavni oblici* — koja je najkraća u Makekovim *Uputstvima* — morala biti ako ne već najopširnija, a ono svakako mnogo opsežnija. Samo se potpuno izgrađenom nastavniku može reći ovako: »Osnovni uvjet pravilne upotrebe izvjesnog oblika je shvaćanje pravog smisla te upotrebe sa strane nastavnika, što rezultira iz njegovog historijskog gradiva, koje će se pomoću upotrebljenog nastavnog oblika najekonomičnije i najpotpunije svladati«!

Glava deseta *Učiteljevo izlaganje* govori premalo o tome, što je zapravo konkretno izlaganje. Pozivanje na konkretno prikazivanje lova u djelu Iljina *Kako je čovjek postao divom* nije dovoljno, da učitelja sačuva od verbalizma, koji se čvrsto ukorijenio u našim školama. Tu je trebalo zahvatiti mnogo dublje i na mnogo primjera pokazati konkretnost u prikazivanju, suprostavivši je šturom i dosadnom informiranju o činjenicama. O slikovitosti i emocionalnosti, koje »čine neophodne elemente učiteljeva izlaganja«, također je premalo rečeno. Emocionalnost često zamjenjuje plitki patos, a slikovitost šuplja frazeologija. Mislim, da je i tu trebalo dati nekoliko konkretnih primjera, kad se već u toj glavi traži konkretnost u prikazivanju. Trebalo je također kazati, koje su partije najzgodnije, da ih učitelj izlaže, jer je iskustvo pokazalo, da se vrlo često izlažu partije, koje bi se mnogo bolje prešle u razgovoru s učenicima, a razgovór se vodi ondje, gdje bi mnogo više odgovaralo suvislo, slikovito i emocionalno izlaganje samog učitelja. Tako je na pr. predavanje Ive Tošića o Tomislavu prešlo gotovo isključivo u razgovor s učenicima, na veliku štetu emocionalnosti, tako da su učenici *upoznali* rad Tomislava, ali ga nisu snažno i uzbuđeno *doživjeli.* Ni divljanje Arpadovih hordi po pitomoj Slavoniji, ni gnjev naroda na podle pljačkaše, ni zbijanje narodnih redova, ni kretanje oslobodilačke vojske čitavog naroda, ni poraz »Arpada, unuka Erdega kagana«, ni dramatski Nazorov dijalog na Dravi između napadača i branioča i oslobodioca — ništa od toga učenici nisu doživjeli!

Jedanaesta glava *Razgovor s učenicima* daje dosta oskudne podatke o toj temi, razrađujući samo uzroke seljačke bune 1573. u obliku razgovora. Zatim ukratko govori o upotrebi zornih pomagala u razgovoru: karte, historijskih slika, ilustracija i fotografija. U radu s kartama i slikama dosta se griješi, pa je i to trebalo razraditi malo opširnije. Sasvim je ispravno osvijetljena uloga umjetničke historijske literature, koja ima samo da ilustrira i konkretizuje izvjesne momente, a ne smije poslužiti za sistematsko izlaganje povijesnog materijala, jer »dijete može steći pravilan pogled na prošlost samo na temelju naučno-historijskih podataka«. To je trebalo naročito istaknuti, jer mnogi nastavnici konstruiraju poneko predavanje samo na osnovi takve literature. Historijske ekskurzije u muzej i na teren još uvijek nisu postale sastavni dio predavanja povijesti u našim školama, pa je dobro, da je Makek i na to upozorio i dao nekoliko konkretnih uputa za njihovo izvođenje.

Glava dvanaesta *Razrađivanje historijskog materijala* daje kratke, ali ipak dragocjene upute, kako treba učenikovo znanje konkretnih činjenica iskoristiti, da analizom, povezivanjem i uspoređivanjem dovedemo učenika do ispravnog shvaćanja historijskog procesa i da stečeno znanje postane doista uvjerenje učenika. Tek onda, ako znanje, koje je dijete steklo u školi na predavanju povijesti, postane njegovo uvjerenje i »oruđe prakse«, postigli smo obrazovni i odgojni cilj, što ga nastava povijesti pred nas postavlja.

Glava trinaesta *Privikavanje učenika samostalnom radu* treba da u isto vrijeme poneke učitelje odvikne od rđavog običaja, da se za domaći rad zadaje tema: »šta smo danas govorili«, a da se ispitivanje i ponavljanje vrši šablonski, uvijek istim redom i riječima, kako je učitelj iznio gradu. Sastavljajući s učenicima plan rada, zadavajući takav plan za domaću zadaću i tražeći od učenika da izlože poneki dio materijala u novoj vezi ili na drugi način, učvrstit ćemo njihovo znanje i naviknuti ih da samo-

stalno prerađuju historijski materijal. Međutim, taj je posao tako težak i složen, da bi za nj bila potrebna posebna studija s obiljem konkretnog materijala.

Glava četrnaesta *Upotreba dokumenta* daje najosnovnije upute za rad s dokumentom u procesu povijesne nastave. Naći bezbroj dokumenata za neki događaj ili epohu nije teško, ali odabrati i ispravno interpretirati neki dokumenat — to je posao, koji se, mislim, ne će uspješno obavljati ni poslije lijepih, ali nedovoljnih, napomena o upotrebi dokumenta na temu: »nedjela okupatora«. Ni upućivanje na članke iz novina, dječjih listova i knjiga ne će, bojim se, bitno promijeniti situaciju, sve dok se ispravno ne organizira obavještavanje učitelja o svim novitetima na povijesnom i književnom polju i dok se škole ne snabdiju zornim pomagalima i literaturom.

Glava petnaesta *Sistem ponavljanja građe* daje korisnih savjeta, ali premalo konkretizira sam proces ponavljanja, a osim toga ne stavlja ga ni u kakvu vezu s ispitivanjem. Dobro je poznato, da je upravo ponavljanje i ispitivanje, ili bolje rečeno, obnavljanje i produbljivanje građe i kontrola učenikova znanja bolno mjesto u većini naših škola. Makek vrlo sumarno govori o ponavljanju u procesu samog rada i po svršetku izvjesne etape, a o ponavljanju na kraju školske godine ne kaže praktički ništa. Međutim, dok u nas gotovo i nema učenika, ni u osnovnoj ni u srednjoj školi, koji bi na kraju godine imao jasan pregled cijelog materijala, mora se ovom problemu obraćati mnogo više pažnje.

Glava šesnaesta *Rad na satovima povijesti* daje diobu satova povijesti na dvije grupe, na satove, na kojima se izlaže novi materijal, i na satove ponavljanja, a zatim se daje shema sata povijesti, na kojem se izlaže novi materijal. Ovakva shema na kraju *Uputstava* mislim da nije potrebna. Ona lako može zavesti mladog i neiskusnog nastavnika, koji je s naporom pratio autorovo izlaganje kroz petnaest glava, da na kraju odahne i kaže: pa može se i ovako shematički, kad je to zaključak čitavog izlaganja!

Metodske upute Makekove, i ovako kratke i zbijene, koristan su prilog našoj metodičkoj literaturi. Postavljajući problematiku metodike povijesne nastave i rješavajući je djelomično, pobudit će učitelje na bolji i savjesniji rad i izazvati naše praktičare i teoretičare, da se svestranije pozabave aktuelnim pitanjima naše povijesne nastave. Tek poslije detaljnih pojedinačnih studija moći ćemo i mi doći do dobre i iscrpne metodike povijesti.

Dok se ne napiše takva metodika povijesne nastave za našu nacionalnu povijest, učitelji će se moći korisno poslužiti knjigom I. V. Gitisa, *Metodika osnovne nastave istorije* (Pedagoška biblioteka, sv. 16, u izdanju Prosvete, Beograd 1946).

Gitisova metodika namijenjena je učenicima učiteljskih škola i kao priručnik učiteljima osnovnih škola, a obuhvaća 160 strana s više ilustracija i crteža i s mnogo praktičkih i dopunskih zadataka, na kojima se može provjeriti, koliko je prijeđeno gradivo usvojeno. Ima *Uvod* (Predmet i zadaci metodike istorijske nastave) i 14 glava s ovim naslovima: *Zadaci početne istorijske nastave, Sadržaj istorijskog materijala u osnovnoj školi, Osobenosti usvajanja istorije kod đaka osnovne škole, Obrada istorijskog materijala u II. i III. razredu, Opšta metodika predavanja elementarnog kursa istorije, Izlaganje učitelja i razgovor, Rad s udžbenikom u razredu, Rad s očiglednim sredstvima, Rad s kartom, Naučno-programske ekskurzije, Utvrđivanje znanja na časovima istorije, Samostalan rad učenika, Ocenjivanje znanja i rad đaka van razreda.* Svaka glava podijeljena je u manje odlomke s posebnim podnaslovima, tako da je knjiga vrlo pregledna i zgodna za upotrebu i kao suvisla lektira i kao priručnik.

Program povijesti u ruskim školama razlikuje se od našega toliko, što se ondje u II. i III. razredu obrađuju povijesne teme na satovima ruskog jezika kao priprava za posebni kurs povijesti u četvrtom razredu, pa je i Gitisova metodika prilagođena takvom radu. Međutim, njegova *Metodika* može i našim učiteljima dati vrlo mnogo

korisnih savjeta i uputa, premda i sam autor u *Uvodu* upozoruje da ne treba precjenjivati značaj metodike. Učitelju »metodika ne može dati gotova pravila i recepte, koji će mu, ako ih samo izuči, obezbediti veštinu predavanja. Učitelj mora da proverava opšte metodičke principe u svome praktičnom radu, da ih primenjuje s obzirom na konkretne uslove rada i zadatke tekućeg dana, da nalazi i ispituje nove puteve rada. Veština predavanja stiče se samo stvaralačkom primenom metodike u predavačkoj praksi.«

U ovom kratkom prikazu ne možemo se, dakako, osvrnuti iscrpno na sve strane Gitisove *Metodike,* kao što smo učinili kod Makekovih *Uputstava,* nego ćemo samo istaknuti njegove pozitivne strane kao cjeline, zadržati se duže na nekim važnijim detaljima, a na kraju spomenuti i slabije ili nikako obrađene probleme.

Gitisova *Metodika* pisana je lakim i tečnim stilom, i kao udžbenik je vrlo dobra. Postupno uvodi učenika u svu složenost predavanja povijesti i u strukturu sata povijesti. Dobro su postavljeni zadaci povijesne nastave: ona ima da služi političkom odgoju i da u djece formira početke ispravnih političkih pogleda i uvjerenja, ispravan odnos prema činjenicama i ljudima. Već prije sistematskog kursa u IV. razredu djeca stječu pojmove o odnosima među ljudima u procesu rada i o klasnoj borbi, tako da u IV. razredu mogu dobiti jasniju sliku o historijskom razvitku svoje zemlje. Odlična je glava: *Osobenosti usvajanja istorije kod đaka osnovne škole.* Ovi su đaci skloni modernizaciji prošlosti i naivnoj konkretizaciji historijskog materijala, slabo razlikuju sporedno od glavnoga, vole snažne ličnosti, konkretnost, dinamičnost i emocionalnost, a teže ulaze u objektivnu uzročnost događaja i slabije prate partije iz društvenog života i t. d., a nemaju jasne predodžbe o vremenu i prostoru — i zato učitelj mora biti vještak u predavanju povijesti, vodeći računa o svim tim osobinama djece, a ne udaljujući se ipak nikad od povijesne istine i konkretnih zadataka svoje zemlje i vremena.

Prikazujući, kakvo treba biti učiteljevo izlaganje, Gitis navodi uz ostalo primjere »poslovnog pričanja« i »umjetničkog pričanja«, a određuje i odnos učiteljeva pričanja prema tekstu udžbenika, koji je »sračunat na čitanje materijala, koji su deca već usvojila«; prema svakom objašnjenju udžbenika »u manje privlačnoj formi« dolazi prikaz ili »priča« učitelja »u privlačnoj formi«. Konkretizaciji obraća Gitis uopće mnogo pažnje, jer od nje dobrim dijelom i zavisi uspjeh predavanja povijesti u osnovnoj školi. Isto tako će naš učitelj naći u knjizi i vrlo dobro razrađen odnos između učiteljeva izlaganja i razgovora i mnoge korisne napomene o radu s udžbenikom u razredu. Detaljno je obrađen rad s pomagalima, među ostalima i s karikaturom kao sredstvom za postizavanje veće konkretnosti. Važno je za naše učitelje, koji se mnogo žale da nemaju dovoljno nastavnih sredstava, da prouče, kako pomagala nastaju često u procesu same nastave zajedničkim radom učitelja i učenika ili i radom i zalaganjem samih učenika u vanškolskom vremenu i u kružocima. Kronološke kartice, ilustrirane rječničke kartice, smehatički crteži i aplikacije podižu kod učenika interes za povijest i pomažu usvajanje historijskog materijala, a sve je to kod nas gotovo nepoznato. Ekskurzije je Gitis obradio na preko 9 strana i detaljno razradio to malo iskorišćeno sredstvo u nastavi povijesti. *Utvrđivanje znanja na časovima istorije* obuhvata punih 10 strana, pa ipak još nije iscrplo to najvažnije područje metodike; »uopćavanje materijala« po temama nije nikako razrađeno, a to je upravo ono, što bi trebalo učiteljima. Samostalnom radu učenika dalo se dosta mjesta, i tu će učitelji naći dragocjenog materijala za pismene zadaće, grafičke radove, za samostalan rad djece pri radu učitelja sa dva razreda.

Ocjenjivanje učenika osvijetljeno je podrobno, s težnjom da bude što jedinstvenije. Analiziraju se obične dječje pogreške u odgovorima te se klasiraju u grube i lakše. Učiteljima će mnogo pomoći tablica na strani 148. i 149., koja vrlo pregledno

pokazuje, kakve ocjene treba dati za koje znanje. Isto je tako vrlo instruktivna reprodukcija triju učeničkih odgovora na temu »Rat s Napoleonom« s ocjenom odličan, vrlo dobar i dobar.

Posljednja glava knjige *Rad van razreda* obrađuje čitanje izvan razreda, gledanje dijapozitiva i kinofilmova, ekskurzivni rad, razgovor sa učesnicima i svjedocima historijskih događaja, koji se u Sovjetskom Savezu mnogo prakticiraju, a kod nas su sasvim zanemareni, izradu nastavnih sredstava, historijska sijela i vanškolski rad. U ovoj glavi naći će naši učitelji također mnogo pobuda aktiviziranju đačkoga interesa za povijest svoga kraja i svoje zemlje.

Glavni je nedostatak Gitisove *Metodike,* što ipak preusko postavlja ciljeve i zadatke povijesne nastave, što previše govori o samoj vještini predavanja, a premalo o sadržaju predavanja s idejne strane. Nisu razrađena mnoga važna pitanja, a neka su sasvim zanemarena: ideja patriotizma, važnost države u razvoju naroda, ideja borbe radnog naroda za bolji život i ideja borbe za domovinu, uloga masa i ličnosti u historiji, uloga partije i rukovodilaca, ljubav prema armiji, ideja o socijalističkoj državi kao bratskoj zajednici ravnopravnih naroda, ideja o slavenskim narodima i njihovoj čvrstoj povezanosti, ideja o nacionalnoj povijesti kao dijelu opće povijesti, o mjestu Sovjetskog Saveza u historiji i svijetu nekad i danas, ideja o kulturnom napretku i t. d.

I u samoj metodici zanemarena je partija o umjetničkoj literaturi, a slabije je obrađeno i samo planiranje i struktura sata. Uopće se može reći, da je Gitis zanemario one dijelove, koji su baš najteži i koje bi trebalo najdetaljnije obrađivati. Međutim, u satnici učiteljske škole teško je naći mjesta za detaljno obrađivannje metodika svih predmeta, a ni sami učenici nemaju još dovoljno iskustva i znanja, da bi mogli iscrpno proučavati sve detalje metodike.

Zato se u SSSR-u i pokazala potreba da se izda jedan priručnik za učitelje, u kojem će naći odgovora i na ona pitanja, koja su slabije obradili u učiteljskoj školi. God. 1947. izišao je takav priručnik od V. G. Karcova: *Metodika istorii v načaljnoj škole.* Karcov je najprije detaljno i duboko razradio probleme u vezi s razvijanjem osnovnih historijskih ideja i pojmova kod djece, zatim stil i jezik predavanja, a tek na kraju knjige dönio strukturu povijesnog sata. Knjigu Karcova trebalo bi što prije prevesti, jer u njoj i dobar stručnjak-historičar i politički izgrađen čovjek i odličan metodičar mogu još naći mnogo pobuda i novosti.

Probleme metodike povijesne nastave u osnovnoj školi obrađuje često ruski pedagoški časopis »Načaljnaja škola« i »Učiteljskaja gazeta«. Nažalost, oni su još pristupačni samo malom broju naših učitelja.

Recenzirane metodike povijesne nastave u osnovnoj školi i navedeni časopisi mogu vrlo korisno poslužiti i nastavnicima srednje škole, jer osim specijalne problematike povijesne nastave u osnovnoj školi tretiraju i probleme predavanja povijesti uopće. Naši nastavnici srednje škole nisu se dosad na fakultetu bavili posebno metodikom svoga predmeta, pa često i pored solidnog stručnog znanja ne raspolažu potrebnom metodičkom spremom. U pitanjima metodike svoga predmeta nastavnici su bili prepušteni sami sebi, pa su svaki za sebe izgrađivali i stvarali svoje metode rada, dakako često jednostrane i teorijski ne dosta produbljene. Čitajući navedene metodike za osnovnu školu, profesori će se upoznati s problematikom povijesti kao predmeta za ideološko i političko izgrađivanje, a usto će dobiti dragocjenih uputa za svladavanje same tehnike predavanja.

U metodici povijesne nastave u srednjoj školi nemamo zasada nikakva sistematskog udžbenika ili priručnika, nego samo izbor članaka iz ruskih pedagoških časopisa pod naslovom *Nastava istorije u srednjoj školi,* koju je izdala Prosveta u Beogradu kao 25. knjigu Pedagoške biblioteke.

Knjiga je podijeljena na dva dijela: opći sa sedam članaka, od kojih su naročito važni članci Kosminskog i Jefimova o idejno-političkom odgoju na satovima historije srednjeg odnosno novog vijeka, jer se i u našim školama upotrebljavaju njihovi udžbenici, — i na drugi dio s devet članaka, koji obrađuju pitanja proučavanja kronologije, upotrebe historijske karte, samostalnog rada s udžbenikom, o umjetničkoj literaturi, o ponavljanju, o iskustvu sa ispita i, najzad, o zahtjevima, što ih treba da ispuni nov udžbenik povijesti srednjeg vijeka. Ovaj posljednji članak napisao je redaktor udžbenika za srednji vijek Kosminski.

Iz ovog zbornika vidjet će naši nastavnici, kako se u Sovjetskom Savezu ozbiljno i svestrano razrađuju pitanja u vezi s povijesnom nastavom i političkim odgojem. Uz iskusne praktičare vidimo i akademike, učenjake svjetskog glasa — Pankratovu, Kosminskoga, Jefimova i druge — kako svojim golemim znanjem i dubokim i ispravnim shvaćanjem historijskog procesa kao cjeline i pojedinih epoha i ličnosti pomažu idejno-političkom podizanju nivoa nastave u srednjoj školi.

Ni u većem prikazu ne bi se moglo iznijeti sve bogatstvo misli i obilje novih metodičkih pojedinosti, koje ova knjiga sadržava. Ni najopsežnije citiranje ne može dati približne slike o cjelovitosti i uvjerljivosti članaka prvog dijela i o konkretnosti i dinamičnosti članaka drugog dijela. Sve ove članke treba da pročita svaki nastavnik srednje škole i da pouke iz njih primijeni u svojoj praksi. U ovom prikazu ograničit ćemo se na nekoliko napomena uz pojedine članke.

Prof. Pankratova u svom članku *Idejno-političko vaspitanje u nastavi istorije u školi* ističe potrebu *stvaralačkog* razrađivanja marksističkog shvaćanja historije, jer će nastavnik, koji se ograniči na čisto vanjsko usvajanje marksističkih formula, zapasti u grubi shematizam i sociologiziranje, a onda o nekom idejno-političkom odgoju ne može više biti ni riječi. Prof. Stražev bavi se problemom nastave historije kao faktora idejno-političkog i moralnog odgoja i navodi konkretne primjere, kako se treba udubljivati u nastavni proces i izbjegavati šablonske, zastarjele nastavne metode. Članci Hmeljova: *Vaspitni momenti u nastavi istorije starog veka,* Kosminskoga: *Idejno-političko vaspitanje na časovima istorije srednjeg veka* i Jefimova *Zadaci idejno-političkog vaspitanja u istoriji novog veka u srednjoj školi* daju obilje sjajnih karakteristika i zaključaka, koji će se, ako ih nastavnici usvoje, moći kod nas primijeniti još bolje, jer se u Sovjetskom Savezu opća povijest učila dosad samo u prva četiri razreda; učenici su dakle bili znatno mlađi od naših učenika V.—VII. razreda, koji detaljno uče opću povijest. Osobito su uspjele u članku Kosminskoga karakteristike srednjovjekovne crkve i »svetog rimskog carstva njemačkog naroda«, prikazivanje i glorifikacija kojih su sačinjavali glavni sadržaj njemačkih i katoličkih historija. Članak Straževa: *Karakteristika istorijske ličnosti* postavlja metodičke zahtjeve u pogledu karakteristike historijskih ličnosti i navodi kao primjer Lenjinovu karakteristiku Babuškina. Ispravnom karakteristikom historijskih ličnosti pomažemo i formiranje ličnosti samih učenika. O umjetničkoj literaturi u nastavi historije govori općenito Skaskin, a specijalno na satima historije starog i srednjeg vijeka Desnicka. Za karakteristiku Filipa II. ne može se naći bolja slika od one, kad već kao mali dječak spaljuje majmuna. Nastavnici starije generacije kod nas nerado su se služili umjetničkom literaturom, smatrajući, da ona ne ide u naučnu disciplinu. Pokojni Klaić direktno je odvraćao studente od čitanja čak i Ebersovih romana, kao stvari, koje mogu da im pomrače ispravan pogled u neku epohu. Međutim, vidjeli smo, da je i u Makekovim *Uputstvima* razgraničeno područje nauke i literature, pa se uz vještu upotrebu literature mogu postići i bolji rezultati u konkretnijem shvaćanju historijskog zbivanja.

U drugom dijelu, u članku Straževa: *Hronološko izlaganje gradiva istorije i proučavanje hronologije,* naći će nastavnici mnogo novih pogleda i načina za svladavanje i

toga dijela nastavnog gradiva. »Hronologija — kaže Stražev — treba da odražava kretanje, dinamiku istorijskog procesa i da pomaže učenicima da izgrade istorijsku perspektivu.« Stražev također razrađuje i temu *Lokalitet u nastavi istorije — Upotreba istorijske karte u razredu i kod kuće.* I to je zapušteno polje metodike, jer dovoljno je »znati čitati kartu«, i tu nije potrebna nikakva metodika! Međutim, Stražev prikazuje detaljno rad sa svim vrstama historijskih karata, a osobito s konturnim i shematskim kartama. Vrijedan je prilog metodici i članak Merzonovljev *Udžbenik kao pomoćno sredstvo u samostalnom radu učenika V.—VII. razreda* (t. j. I.—III.). Većina naših učenika uče nažalost još uvijek samo lekciju, iako se i pomoću udžbenika mogu izvesti vrlo interesantne i korisne samostalne radnje. Merzonovljev članak daje bogat, konkretno osvijetljen materijal o tom pitanju. Isto tako pomoći će mnogo ispravnijem ocjenjivanju učenika članak Gorodova: *Provjeravanje učeničkog znanja na časovima istorije u starijim razredima.*

Posljednji članak Kosminskoga kritika je i autokritika udžbenika srednjega vijeka. On pokazuje, kako se zajedničkim naporima i produbljivanjem problema stvaraju sve bolji i bolji udžbenici i postižu sve vidniji uspjesi u historijskoj nastavi. Teškoće u strukturi ruskih udžbenika potjecale su dobrim dijelom otuda, što se opća povijest učila od V. do VIII. razreda, odvojeno od povijesti SSSR-a, a od VIII.—X. razreda opet odvojeno domaća povijest. Sad je izvršena revizija programa: u sedmoljetki uče se samo osnovni elementi opće povijesti uz povijest SSSR-a, a novi opširni kurs opće povijesti počinje u višim razredima, ali usporedo s poviješću naroda SSSR-a. Tako će otpasti mnoge teškoće u vezi s nerazvijenošću djece, i nastava će se povijesti razvijati još snažnije.

Probleme metodike povijesne nastave u srednjoj školi tretira specijalni časopis *Prepodavanie istorii v škole,* koji izlazi svaka dva mjeseca, zatim, *Sovjetskaja pedagogija i Učiteljskaja gazeta.* Prvi od navedenih časopisa donio je, na primjer, metodsku jedinicu *Srbija u srednjem vijeku* i *Prilog historiji razvitka nacionalnog pitanja u Jugoslaviji.* U tim člancima ima doduše i krupnijih griješaka, ali je od njih daleko važnije ispravno prilaženje i rješavanje krupnih problema, koji su od posebnog interesa za nas.

Kako smo vidjeli u ovom prikazu, nastavnici i osnovnih i srednjih škola imaju već prilično mogućnosti da se izgrade u dobre metodičare. Uz idejno-političko i stručno izdizanje potrebno je i zadubljivanje u probleme metodike svoga predmeta. Onda će i kvalitet nastave povijesti biti bolji, a sam rad bit će uživanje i veselje i za nastavnika i za učenike.

V. Babić

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA I 1948 BROJ 1-4

TISAK I NAKLADA NAKLADNI ZAVOD HRVATSKE / ZAGREB

REDAKCIONI ODBOR

VLADIMIR BABIĆ
MIROSLAV BRANT
GRGA GAMULIN
MARKO KOSTRENČIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

JAROSLAV ŠIĐAK

I Z D A J E

POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE

ZAGREB